

Голові спеціалізованої вченої ради
Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України,
доктору психологічних наук,
академіку НАПН України,
професору Л.М. Карамущі

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора,
головного наукового співробітника лабораторії
психології соціально дезадаптованої особистості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
Грись Антоніни Михайлівни на дисертаційне дослідження
Павлєєва Віталія Олеговича
на тему: «Психологічні особливості виникнення синдрому емоційного
вигорання у волонтерів», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю
053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

У сучасних умовах, пов'язаних з війною в Україні волонтерство є провідною соціальною активністю, що демонструє патріотичні почуття, відданість українському народу, бажання допомагати на засадах альтруїзму.

Волонтери часто працюють на виснаження, надаючи допомогу тим, хто постраждав та потребує підтримки у складних життєвих обставинах. Однак надмірна включеність до волонтерської діяльності без чітких особистих кордонів, балансу між життєвими сферами може призвести до виникнення синдрому емоційного вигорання у волонтерів.

Ідея служіння у волонтерів, прагнення допомогти та бажання зробити позитивний внесок у життя великої кількості людей, надмірна співчутливість, діяльність в умовах невизначеності, ризику, високої соціальної напруги можуть призводити до порушень особистісного функціонування самих волонтерів та у наслідок до емоційного вигорання.

Виконане дисертаційне дослідження Павлєєва В.О., присвячене вивченню психологічних особливостей виникнення синдрому емоційного вигорання у волонтерів є актуальним та практично цінним в українській реальності воєнного стану.

Зміст дисертації відображає високий науковий та прикладний характер представленого дослідження. У роботі чітко визначено об'єкт, предмет, обґрунтовано актуальність, новизну, що засвідчує здатність здобувача наукового ступеня орієнтуватися на виклики суспільної практики, ідентифікувати їх, формулювати мету, завдання дисертаційного дослідження та реалізовувати їх.

У першому розділі дисертаційної роботи здійснено аналіз сучасних підходів до вивчення емоційного вигорання у процесі волонтерської діяльності. Зазначається, що волонтери схильні до розчарування, коли результати, яких вони

сподіваються досягти, зрештою не реалізуються, внаслідок чого посилюється виснаження та виникає відчуття втрати контролю, що поступово визначає деструктивну динаміку внутрішніх процесів, які пов'язані з виникненням клінічно значущих проявів вигорання у волонтерів.

На думку автора, нейропсихологічна складова може слугувати основою для розуміння внутрішніх процесів, задіяних як в емоційних, так і в когнітивних і поведінкових змінах, що впливають на виникнення синдрому емоційного вигорання волонтерів.

У дисертаційній роботі розкрито клініко-психологічні, соціально-психологічні та культурно-історичні чинники формування синдрому емоційного вигорання у волонтерів. Автор стверджує, що у контексті волонтерської діяльності емоційне вигорання постає як інтегральний, екзистенційно-психологічний процес взаємодії біопсихосоціальних і культурно-сміслових чинників, що супроводжується кризою життєвих смислів, порушенням цілісності самостворення, дефіцитом вищих ціннісних орієнтирів.

У другому розділі дисертаційної роботи презентовано дизайн емпіричного дослідження психологічних особливостей вигорання волонтерів. Обґрунтовано критерії сформованих груп для дослідження на констатувальному етапі та на етапі апробації психокорекційної програми, що дало змогу здійснити комплексний, багаторівневий аналіз синдрому емоційного вигорання у волонтерів.

Слід відзначити, що у запропонованій роботі йдеться про можливості застосування інструментів для вимірювання психофізіологічних параметрів емоційного вигорання волонтерів, серед яких ЕЕГ-моніторинг із використанням портативного нейроінтерфейсу Emotiv Insight 2, що є складовою біопсихосоціальної моделі, яка сприяє забезпеченню комплексності та системності дослідження на основі включення психофізіологічних параметрів та аналізу їх співвіднесеності з іншими показниками у процесі вивчення особливостей емоційного вигорання волонтерів.

Третій розділ дисертації присвячено комплексному дослідженню детермінант синдрому емоційного вигорання та апробації психокорекційної програми. З'ясовано, що для волонтерів із вираженим синдромом емоційного вигорання характерними є хронічний дистрес, соматизація, зниження когнітивної гнучкості, звуження репертуару стратегій навчання і саморегуляції, дефіцити планування, виправлення помилок, оцінювання результатів та операційна втома. Зауважено, що для групи ризику характерним є поєднання підвищеної емоційної реактивності з недостатньою пластичністю, що свідчить про наявність збереженого потенціалу для превентивного втручання.

Цінною у роботі є розроблена автором психокорекційна програма «Незламність», яка передбачала використання нейропсихологічно орієнтованих технік, майндфулнес-практик, тренування когнітивної гнучкості, метакогнітивної саморегуляції та нейрофідбеку як допоміжних інструментів інтенсифікації поствигораючого зростання. Важливо, що окрім об'єктивних змін, що зафіксовано після впровадження психокорекційної програми зафіксовано також і зміни на основі отриманих суб'єктивних показників, серед яких: поліпшення самопочуття, емоційна стабілізація, відчуття контролю та смислова узгодженість волонтерської діяльності.

Найбільш вагомими результатами роботи, що мають усі ознаки наукової новизни та теоретичних результатів дослідження є: нейропсихологічні маркери вигорання, зокрема специфічні ЕЕГ-патерни та когнітивні дисфункції, показники порушення відновлювальних можливостей нервової системи, інтегративна мультикомпонентна модель психокорекції із використанням ЕЕГ-нейрофідбеку для подолання синдрому емоційного вигорання у волонтерів.

У дисертації розкрито механізми формування вигорання, що пов'язані з функціональним дисбалансом мозкових систем, метакогнітивним виснаженням, звуженням когнітивного репертуару, хронічним дистресом і порушенням саморегуляції.

Матеріали дисертації апробовано у рамках наукових заходів та практичній діяльності автора у процесі роботи з волонтерами.

Результати дослідження опубліковано у 10 фахових виданнях, затверджених МОН України та у 9 публікаціях в інших виданнях та збірниках матеріалів наукових конференцій.

Отже, результати проведеного дослідження та їх практичне значення, засвідчує високий потенціал використання у психологічній практиці отриманих результатів здобувачем наукового ступеня в умовах війни та післявоєнного відновлення країни.

Разом з тим, до роботи можна висловити зауваження, побажання та міркування дискусійного характеру:

1. Перший розділ дисертації містить 19 рисунків. Така детальна візуалізація тексту могла б бути доцільною для практичного чи навчально-методичного посібника, присвяченого темі емоційного вигорання, а у науковому тексті дисертації варто було б обмежитися лише тими із них, які узагальнено демонструють результати аналітичного розгляду досліджуваного феномена та їх систематизацію.
2. У висновках до першого розділу дисертації, який має назву «Теоретико-методологічні засади психологічного дослідження синдрому емоційного вигорання у волонтерів» з кожного нового абзацу вживаються такі слова: «Встановлено...», «Доведено...», «Виявлено...», «Визначено...», «Підтверджено...», що на наш погляд доцільніше було б вживати до тих результатів, які отримано автором у другому та третьому розділі дисертаційної роботи та є його власними здобутками.
3. У дисертаційній роботі йдеться про психологічні чинники емоційного вигорання волонтерів (залученість, емпатичність тощо), однак недостатньо уваги приділяється глибинним психологічним мотивам волонтерської діяльності, як от власний травмівний досвід волонтерів, у тому числі досвід втрат під час війни, що б значно посилило можливості профілактики емоційного вигорання серед волонтерів.
4. У третьому розділі дисертації зауважено, що деперсоналізація є одним із провідних компонентів синдрому емоційного вигорання у волонтерів. Доцільно було б більш чіткіше обґрунтувати, якими саме даними підтверджується специфіка застосування захисних механізмів під час волонтерської діяльності у контексті деперсоналізації.

Висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують цінності викладених результатів наукового дослідження та високу оцінку виконаної дисертаційної роботи.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи дає підстави для висновку про те, що робота «Психологічні особливості виникнення синдрому емоційного вигорання у волонтерів» є актуальним дослідженням, що відповідає сучасним суспільним викликам воєнного часу та післявоєнного відновлення країни, що має наукову новизну, теоретичну та практичну цінність. За змістом, структурою, оформленням відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про присудження наукового ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р., №44, вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» є цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, а її автор Павлеєв Віталій Олегович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 - «Психологія», галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії
психології соціально дезадаптованої особистості
Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України



А.М. Грись

